

№ 31 (336)
Жнівень 2010 года

Краязнаўчая газета

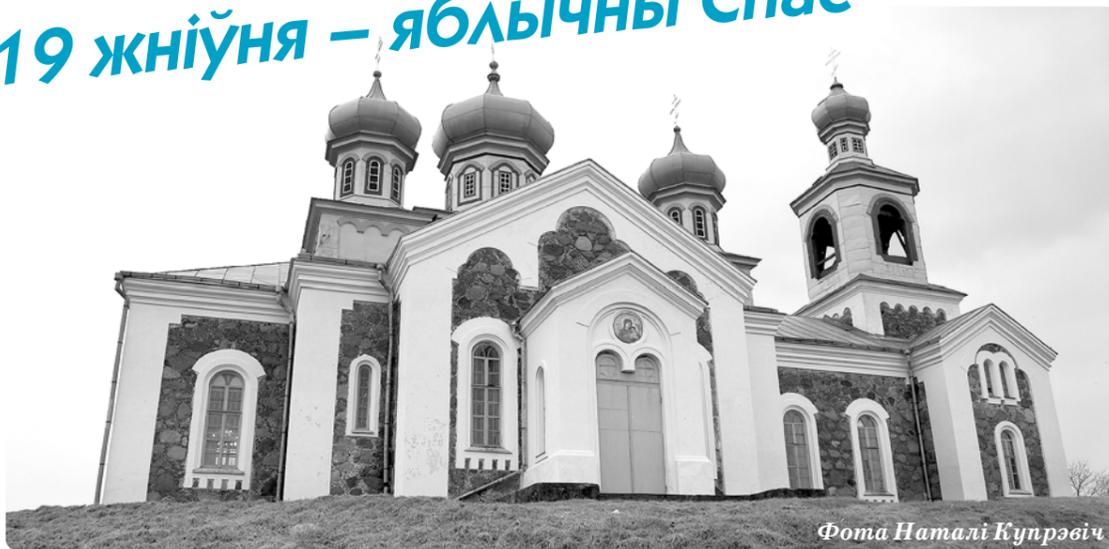
Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Рэгіён: сцэжкамі Ганцаўшчыны –** стар. 3
- **Нязгаснае святло: апошня з роду Амелькавічаў –** стар. 5
- **Забутае імя: сучаснік Шолам-Алейхема –** стар. 6

19 жніўня – яблычны Спас

Фота Наталі Купрэвіч

Дзе экспанатам — радавод

Нядаўна сядзібу Бонч-Асмалоўскіх у вёсцы Блонь Пухавіцкага раёна наведла руская пісьменніца Марына Бонч-Асмалоўская – унучка Глеба Анатолевіча Бонч-Асмалоўскага. Марына Андрэеўна падарыла музею складзены ёю радавод Бонч-Асмалоўскіх.

Вёска Блонь упамінаецца ў дакументах з 1745 года. Тады ў Блоні Юзаф Бак, польскі каталіцкі прапагандыст і паэт, заснаваў езуіцкую резідэнцыю і місію. У 1747–1748 гадах Юзафам Бакам у Блоні быў пабудаваны касцёл.

Пасля Бакаў Блонь належала Панінскім і Асоўскім, а з 1868 года – мінскаму чыноўніку Восіпу Бонч-Асмалоўскаму, які перад смерцю адпісаў яе сыну Анатолю. Анатолю Бонч-Асмалоўскі разам з жонкай Варварай Іванаўнай Ваходскай і сынамі Іванам,

Радзівонам і Глебам усё сваё свядомае жыццё прысвяцілі нарадавольскай дзейнасці. У Бонч-Асмалоўскіх некаторы час жылі, а таксама наведвалі маёнтка вядомыя рэвалюцыянеры і асобы: К.К. Брэшка-Брашчоўская, С.Ф. Кавалік, Г.А. Гершуні, Г.В. Пляханаў, М.А. Бакунін, М.І. Кібальчыч, А.Д. Міхайлаў, А.І. Жалябаў, С.Л. Пяроўская, Якуб Колас, У.М. Ігнатюк, А.Я. Багдановіч, І.П. Пуліхаў ды іншыя.

У 1964 годзе сядзібная хата была перададзена пад школьны музей. З 1969-га музей стаў народным, а пасля значнага

пашырэння экспазіцыі ў 1974 годзе – Пухавіцкім раённым краязнаўчым музеем. Усе гэтыя гады нязменным дырэктарам музея працуе вядомы краязнаўца Аляксандр Аляксандравіч Пратасовіч.

Акрамя дакументаў аб жыцці і рэвалюцыйнай дзейнасці сям'і Бонч-Асмалоўскіх, экспазіцыя музея змяшчае падрабязную інфармацыю пра гісторыю і сучаснасць Пухавіцкага раёна і яго сельнікаў. Асобная зала прысвечаная перыяду Вялікай Айчыннай вайны.

Наведнікі музея змогуць тут даведацца, напрыклад, пра тое, што з 1898-га па 1908 год у Блоні дзейнічала створаная А. Бонч-Асмалоўскім «сацыялістычная» сялянская арганізацыя – сельскагаспадарчая талка; што на тэрыторыі Пухавіцкага раёна знаходзіцца геаграфічны цэнтр нашай краіны, ды шмат іншага.

Наталі КУПРЭВІЧ

На тым тыдні

У Гомельскай абласной універсальнай бібліятэцы адкрылася **кніжная выстаўка «Французскія пісьменнікі – юбіляры года»**, прысвечаная жыццю і творчасці выбітных майстроў слова гэтай краіны. Сярод твораў, што займаюць важнае месца ў французскай літаратурнай гісторыі, прадстаўлены і Гіём Апалінэр – наш зямляк Вільгельм Кастравіцкі (поўнае імя Вільгельм Альберт Уладзімір Аляксандр Апалінарый Вонж-Кастравіцкі; радавое гняздо Кастравіцкіх, як і А. Міцкевіча, знаходзілася ў Наваградку). Гіём Апалінэр – найбольш уплывовы дзеяч еўрапейскага авангарду, творчасці якога ўласцівы трагедыіны лірызм і аптымістычная вера ў пераможнасць святла над цемраю.

На выстаўцы экспануюцца кніжныя і аўдыявізуальныя матэрыялы на французскай, англійскай, нямецкай і польскай мовах.

12 жніўня ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбылося **адкрыццё мастацкай выстаўкі Мікалая Мішчанкі «Эксперымент»**. Вывучэнне якасцяў рознай паперы і асаблівасцяў экварэльнага жывапісу дало магчымасць сябру Беларускага саюза мастакоў прадставіць шмат аркушаў, створаных цягам яго творчай дзейнасці. Выстаўка працуе да 25 жніўня.

12 жніўня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася **выстаўка «І вера, і каханне, і святло»**, прысвечаная 60-годдзю Галіны Каржанеўскай. Экспазіцыя выстаўкі складаецца з трох раздзелаў, дзе паказаны шырокі творчы дыяпазон пісьменніцы: ад паэтычных да драматургічных твораў, ад вершаў, п'есаў, апавяданняў і хрэстаматый для дзяцей – да метадычных дапаможнікаў настаўнікам. Выстаўка працягнецца да 31 жніўня.

13 жніўня ў сеціве прайшла **онлайн-канферэнцыя, прысвечаная абмеркаванню праблемаў адукацыі ў Беларусі, у прыватнасці, навучанню дзяцей на мове карэннай нацыі краіны**. Пад час абмеркавання (а ў ім прымалі ўдзел чыноўнікі ад Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, літаратары, грамадскія і палітычныя дзеячы) было вельмі слушна заўважана, што са стратай беларускамоўнай адукацыі мы страчваем нацыянальную ідэю.

Пакуль мова ЖЫВЕ

Памятны мітынг каля магілы народнага паэта Беларусі Якуба Коласа адбыўся на Вайсковых могілках у Мінску.

Літаратары, навукоўцы, родныя Якуба Коласа, прадстаўнікі музеяў і грамадскасці ўсклалі кветкі да помніка класіку беларускай

літаратуры. Прагучалі бесмяротныя вершы самога песняра, прысвечаныя яму вершы і словы ўдзячнасці.

Сёлета ў рамках падрыхтоўкі да святкавання 130-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа ладзяцца разнастайныя мерапрыемствы па ўшанаванні яго памяці. Сярод іх – XXV навуковая канферэнцыя «Каласавіны», выданне дваццацітом-

нага збору твораў, фестывалі юных музыкантаў «Сымон-музыка», беларускай песні «Альбуцкая крынічка», стварэнне папярчальскага савета па ўшанаванні Коласавых мясцінаў, будаўніцтва, рэстаўрацыя, устаўленне помнікаў песняру.

Сэрца песняра спынілася 13 жніўня 1956 года. Але шлях Якуба Коласа на гэтых могілках не скончыўся. Ён будзе жыць у памяці ўдзячных нашчадкаў. Ён будзе жыць, пакуль будзе гучаць ягонае слова, пакуль будзе існаваць Беларусь і беларуская мова.

К. ПАПАРАЦЬ

Ускладанне кветак

Шлях на Грунвальд

У рамках мерапрыемстваў, прысвечаных святкаванню 600-годдзя Грунвальдскай бітвы, у мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» 13 жніўня адбылося адкрыццё фотавыстаўкі з аднайменнай назвай, падрыхтаванай Беларускім грамадскім аб'яднаннем «Фотамастацтва», народным фота-клубам «Мінск», ФотаАртСтудыяй «У БІРЫЛКІ...». На выстаўцы прадстаўленыя 100 фотаздымкаў вядомых майстроў: Аркадзя Бірылкі, Уладзіміра Бутурля, Аляксандра Валадзько, Артура Гапановіча, Максіма Аніна, Святланы Кандыбовіч, Канстанціна Мельніка, Віталія Раковіча.

На аснове рыцарскіх рэканструкцыяў і фантазіяў аўтараў сучаснымі сродкамі фатаграфіі створаныя мастацкія вобразы мінулых падзеяў. Фотаздымкі выкананыя на высокім мастацкім узроўні і ўражваюць гледача сваёй эмацыянальнасцю.

Але ў падборы здымкаў заўважаюцца пэўныя пралікі: у часы Грунвальдскай бітвы не існавалі яшчэ ні Нясвіжскі, ні Мірскі замкі; не адпавядае гістарычным крыніцам сімволіка некаторых выяваў.

Зміцер ВОЖЫК

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА

на газету **63320**

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі _____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі _____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Рабі мастацтва!

У Мінску ў Выставачнай зале Музея гісторыі беларускага кіно адбылася выстаўка сучаснага мастацтва маладых мастакоў (у асноўным студэнтаў), прымеркаваная да дня нараджэння Эндзі Уоркала – мастака, дойдзі, дызайнера, рэжысёра, рэвалюцыянера і скандаліста, які ажыццявіў пераварот у мастацтве. Дэвіз выстаўкі – «Рабі мастацтва папулярным».

12 жніўня аўтарытэтнае журы падвяло вынікі конкурсу. Першае месца прысуджанае Кірылу Панамарову за серыю працаў «Саломі».

Пераможцу 22 гады, сёлета ён скончыў Мінскі дзяржаўны вышэй-

Кацярына Галінская

шы авіяцыйны каледж па спецыяльнасці авіядыспетчар. Маляваннем займаўся ў Салігорскай сярэдняй школе з мастацкім ухілам. У 2007 годзе атрымаў званне лаўрэата прэміі Мінгарвыканкама і стаў стыпендыянта адмысловага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі.

Другое месца атрымала Кацярына Галінская за працу «Партрэт мужчыны ў капелюшы». Трэцяе месца падзялілі Надзея Саяпіна-Гендрусева (жывапіс «Марсіянка Жана») і Уладзімір Зуеў (калаж «Дэкаданс»).

Уладзімір Зуеў

Кав. ЦВІК

*Падпісацца на нашу газету
можна з любога месяца*

Індывідуальная падпіска

1 месяц 4 500 руб.
3 месяцы 13 650 руб.
6 месяцаў 27 300 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц 4 725 руб.
3 месяцы 14 175 руб.
6 месяцаў 28 350 руб.

Кожны чалавек не існуе сам па сабе: ён мае бацькоў, родных, сяброў. І, нарэшце, ва ўсіх нас ёсць месца, дзе мы нарадзіліся, выраслі і цяпер жывем.

Для мяне гэта – ганцавіцкая зямля. І самы любы куточак для мяне – самі Ганцавічы. Ганцаўшчына – край з багатым гістарычным мінулым, і я хачу, каб уся краіна даведалася пра гэты дзіўны куточак Палесся!

Першыя звесткі аб Ганцавічах, цяпер даволі буйным палескім гарадку, адносяцца да XIX стагоддзя. У польскім геаграфічным слоўніку, выдадзеным у 1882 годзе, сказана: «Ганцавічы – даволі вялікая вёска Слуцкага павета на рацэ Цна, спадчына графаў Чапскіх». Зыходзячы з гэтага, цяжка мерка-

Капліца роду Абуховічаў у в. Вялікія Круговічы

ваць аб узросце нашага горада, але з пэўнасцю можна сказаць, што яго гісторыя сваімі каранямі сягае ў глыбіню стагоддзяў.

Свой расповед я пабудавала ў выглядзе экскурсіі, што ўключае ў сябе восем прыпынкаў і ахоплівае ўсходнюю частку раёна.

Спачатку спыняемся ў Ганцавіцкім краязнаўчым музеі. Супрацоўнікі музея паведамілі шмат цікавых фактаў з гісторыі горада. Напрыклад, на нашым гербе адлюстраваны два буслы і пяціканцовая зорка, але замест пяціканцовай зоркі павінна быць шасціканцовая.

Далей мы трапляем у вёску Агарэвічы, што за 7 кіламетраў ад горада. Менавіта тут захавалася сядзібна-паркавы ансамбль роду Сваржынскіх, які потым перайшоў да Апацкіх. Ён уключае палац, мураваную стайню, гумно, парк, сажалкі і ўязную браму на двух мураваных слупах. У першай палове XIX стагоддзя Сваржынскія ўзвялі ў Агарэвічах драўляны палац, а новыя гаспадары ў 1911 годзе яго значна пе-

Гістарычным маршрутам Ганцаўшчыны

рабудаваці. У 1990-я гады пры правядзенні рэканструкцыі ансамбля адбыліся значныя змены ў яго ранейшай сістэме планіроўкі, што прывяло да парушэння кампазіцыі парку. Агарэвіцкая сядзіба з'яўляецца помнікам эклектычнай архітэктуры XIX стагоддзя і занесеная ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь.

Далей пад'язджаем да ўрочышча Юліна. Паміж вёскамі Агарэвічы і Шашкі раней размяшчалася сядзіба, якая, на жаль, да нашых дзён не захавалася. Засталіся толькі рэшткі пейзажнага парку плошчай 2,5 гектара, закладзенага ў другой па-

Капліца на могілках у в. Ясянец

лове XIX стагоддзя. Асноўны дрэвастой складаюць граб, бяроза, клён, каштан, шыршына, бэз. На перыферыі парку існавалі каналы, якія былі звязаныя з сажалкай. Цяпер каналы абмялелі, сажалка зарасла. Захавалі-

ся рэшткі ўязной мураванай брамы. Пасля вайны тут размяшчаўся школьны лагер, будынкі якога пазней былі аддадзеныя пад жыллё. Перад сядзібай каля дарогі можна ўбачыць старажытны курган і шматвяковы дуб.

Наступным і самым старажытным аб'ектам маршруту з'яўляецца вёска Вялікія Круговічы, вя-

музей рыбы. У пакоі рыба-лоўства можна пазнаёміцца з дазволенымі і забароненымі сродкамі рыбнай лоўлі. Тут побач знаходзяцца вуда (якой можа карыстацца кожны, каб злавіць сабе рыбы на юшку) і жорсткая прылада сучасных браканьераў – электравуда, адзеньня якой знішчаецца ўсё жывое ў вадзе. У акварыў-

экскурсіі, пад час якіх можна акунуцца ў побыт XIX стагоддзя.

Вёска Ясянец сустракае сваімі таямніцамі. Мала што засталася ад таго буйнога ў мінулым паселішча. Сёння гэта маленькая вёсачка, што спакваля памірае. Ад сядзібы Абуховічаў захаваліся толькі некалькі фрагментаў парку. Побач з сядзібай размешчаныя старадаўнія могілкі, дзе пахаваныя продкі Абуховічаў, Віндорфаў і Яленскіх. Надмагільныя помнікі, пастаўленыя прадстаўнікам гэтых заможных родаў, маюць гістарычныя, архітэктурныя і мастацкія якасці, але, на жаль, яны знаходзяцца ў вельмі занябаным стане. Калі прайсці з кіламетр па лесе, то можна пабачыць курганы, што адносяцца да пахаванняў дрыгавічоў XI стагоддзя.

Заклучным пунктам нашай вандрожкі з'яўляецца вёска Востраў – радзіма беларускага паэта Міхася Рудкоўскага. Літаратурны музей Востраўскай сярэдняй школы яго імя пачаў працаваць з кастрычніка 1993 года. У фондах музея захоўваюцца 200 экспанатаў, 185 з якіх арыгінальныя.

Ганцавіцкі краязнаўчы музей

мах прадстаўлены розныя віды рыбаў, якія насяляюць мясцовыя вадаёмы. Недалека ад вёскі ёсць рыбгас «Лактышы» – адзін з буйных у краіне.

У гады вайны ў раёне вёскі дзейнічала партызанская брыгада. За сувязь з партызанамі вёска была спаленая. У памяць жыхара Лактышоў, героя-разведчыка Паўла Зуйкевіча ў вёсцы дзейнічае музей.

За 4 кіламетры на поўнач знаходзіцца вёска Нач, дзе быў сядзібна-паркавы ансамбль роду Піляўскіх, закладзены ў сярэдзіне XIX стагоддзя. Пейзажны парк меў плошчу каля 5 гектараў. Ад яго засталася толькі прыгожая ліпавая алея даўжынёю каля 150 метраў. Пад час Другой сусветнай вайны сядзібны дом згарэў. Тэрыторыя парку практычна поўнасцю забудаваная. У сельскім доме культуры ёсць музей «Карчма», заснаваны ў 2004 годзе. Тут ладзяцца вельмі цікавыя

Шматвяковы дуб ва ўрочышчы Юліна

Наша Ганцаўшчына – край прыгожы і непаўторны сваімі рэкамі і азёрамі, лясамі і балотамі, сцежкамі і дарогамі, гістарычнымі і прыроднымі каштоўнасцямі, знакамітым і продкамі і сучаснікамі.

Прыязджайце да нас і вы ўбачыце ўсё гэта на свае вочы!

Марыя ПАШКЕВІЧ,
навучэнка
Лінгвагуманітарнага
каледжа МДЛУ

У Мінскім Свята-Духавым кафедральным саборы злева ад алтара ў свінцовым саркафагу змешчаны астанкі маладой жанчыны. У праваслаўных святцы яе імя занесенае як імя святой. У гісторыю яна ўвайшла як апошняя прадстаўніца некалі магутнага княжацкага роду Алелькавічаў. Народная ж памяць захавала для нас прыкметны вобраз князёўны, якая марыла аб ціхім сямейным шчасці і памерла, не зведаўшы яго ў поўнай меры.

Дачка князя Юрыя III Алелькавіча і Барбары Катажыны Кішкі Соф'я нарадзілася ў маі 1585 года. Але хутка маці дзяўчынкі згасла ад радзічнай гарачкі. Неўзабаве памёр і бацька, не пражыўшы і года пасля смерці жонкі. Маленькая князёўна Соф'я атрымала ў спадчыну трэцюю частку радавога багацця Алелькавічаў і перайшла пад апеку двух сваіх дзядзькаў – Яна Сямёна і Аляксандра Алелькавічаў. Зразумела, што самі яны не змаглі б дагледзець малую, якой толькі-толькі споўніўся год. Ім неадкладна была патрэбная дапамога жанчыны, яе добрыя рукі і пяшчотныя словы.

І вось дзеля выхавання сіроткі-пляменніцы дваццаціпяцігадова Ян Сямён вырашыў ажаніцца. Нявесту сабе ён знайшоў хутка, з вяселлем не цягнуў, да вянца пайшоў, не паспеўшы зняць жалобу па старэйшым браце. У выніку ў Слуцку з'явілася маладая гаспадыня, дачка гетмана польнага кароннага і ваяводы падольскага Мікалая Мялецкага Зосенька. Яна стала анёлам-ахоўнікам ранняга дзяцінства слускай сіроткі. Аднак добрую жанчыну ў шлюб з Янам Сямёнам чакала жорсткае расчараванне. Чатыры гады сям'я марна чакала з'яўлення свайго дзіцяці. У 1590 годзе Зося нарадзіла дачку і... праз год пахавала яе.

1591 год стаў сапраўды «чорным» для роду Алелькавічаў. У гэтым годзе незразумела хвароба зьявіла ў магілу малодшага з апекуноў Соф'і, дваццацівасьмігадовага дзядзьку Аляксандра. А ў наступным, 1592-м, памёр і дзядзька Ян Сямён.

Шасцігадовая Соф'я, якая пасля смерці дзядзькаў раптоўна стала спадчынніцай усіх багаццяў Алелькавічаў, прыцягнула да сябе пільную ўвагу далёкіх сваякоў – стрыечных дзядзькаў Ежы і Гераніма Хадкевічаў.

Хадкевічы заявілі, што гатовыя самі паклапаціцца пра лёс слускай спадчынніцы. Соф'ю адвезлі ў Вільню, дзе яе даглядалі найлепшыя нянькі ды выхавачелі.

А тым часам Ежы і Геранім настойліва дабіваліся афіцыйнага права на апеку. Тэстамент магната мог быць парушаны толькі па рашэнні

Святло далёкай зоркі

караля. І таму Хадкевічы дасылалі адну за адной апецяці да ўладара Рэчы Паспалітай Жыгімонта III. Яны прасілі аб абароне ад прадстаўнікоў самага магутнага роду Вялікага Княства Літоўскага Радзівілаў. Радзівілы не жадалі ўзвышэння і ўзбагачэння Хадкевічаў, а аякунства над Слуцкім княствам, безумоўна, прынесла б тым і багацце, і ўладу. Некаторы час Радзівілы запэўнівалі караля, што Хадкевічам у іх прашэнні трэба адмовіць. Але ўрэшце Ежы Хадкевіч, жанаты з князёўнай Радзівіл, здолеў знайсці спосаб дамовіцца з палітычнымі канкурэнтамі: ён абяцаў выдаць у далейшым Соф'ю замуж за аднаго з Радзівілаў. А менавіта за Януша – спадчынніка гетмана вялікага літоўскага Крыштафа Мікалая Перуна.

Такое рашэнне задаволіла ўсіх. Галоўным кіроўцам і апекуном быў прызначаны стараста жмудскі князь Ежы Хадкевіч. А ў 1594 годзе было падпісанае і шлюбнае пагадненне паміж дзвюма магнатскімі сем'ямі. Нявесце ў той час ледзь споўнілася дзевяць гадоў, жаніху было пятнаццаць.

Пасля смерці Ежы Хадкевіча ў 1595 годзе яго брат Геранім, прымаючы апеку на сябе, пацвердзіў абяцанне, дадзенае Радзівілам. Была вылучаная нават дата шлюбу – 6 лютага 1600 года. Але з адной агаворкай, зробленай, на першы погляд, выключна ў інтарэсах юнай нявесты: шлюб можа не адбыцца, калі, стаўшы дарослай, Соф'я скажа пра сваю нязгоду.

Архівы захавалі зусім мала дакументаў гэтага перыяду, у якіх прыгадвалася б імя Соф'і. Вядома, што па волі апекуна жыла яна то ў віленскім палацы Хадкевічаў, то ў Брэсце, іншым разам з'яўлялася ў родным Слуцку, вядома ж, не без апекунскага суправаджэння. Калі такое адбывалася, гараджане радаваліся, прыносілі падарункі ў княжацкі замак і віталі сваю князёўну.

Паводле сведчанняў сучаснікаў, Геранім Хадкевіч доволі часта і ахвотна запускаяў руку ў спадчыну сваёй выхаванкі. Сям'я яго мела нахабства падоўгу жыць у Слуцкім замку, спусташаючы разам з світай і гасцямі мясцовыя засека і вінныя склепы. Пры гэтым сама Соф'я па волі Хадкевічаў знаходзілася ці то ў Брэсце, ці то ў Наваградку. У 1595 годзе «слускае сядзенне» сям'і апе-

куна так зацягнулася і ўвяло случачкоў у такія траты, што гараджане з радасцю расчынілі брамы перад казацкім войскам Севярына Налівайкі. Перапалоханых жонку і дзяцей Хадкевіча казакі не кранулі, але забралі з сабою 12 лепшых слуцкіх гарматаў, 80 гакоўніцаў, 700 стрэльбаў. Акрамя гэтага Налівайка патра-

баваў для свайго войска пяць тысяч коп грошаў літоўскіх (каля 384 кг срэбра).

Пераход Соф'і ў каталіцтва, пэўна, быў патрэбны Гераніму Хадкевічу для таго, каб дзяўчына-спадчынніца не магла разлічваць на заступніцтва сваіх адзінаверцаў, праваслаўных, што аб'ядналіся для абароны ад нашэсця каталіцызму ў брацтвы.

Пастаянна знаходзячыся сярод людзей, князёўна не магла пазбавіцца пачуцця адзіноцтва. Яе кармілі, паілі, навучалі, лячылі, апрадалі так, як таго заслужыла адзіная спадчынніца магната. Але ў доме Хадкевіча побач з дзяўчынкай не было нікога, хто мог бы сагрэць

Соф'я Слуцкая. Гравюра з альбома «Выявы роду князёў Радзівілаў». Нясвіж, 1758

яе сваім сардэчным цяплом. Менавіта таму цягнулася Соф'я ўсёй душою да Бога; ёсць сведчанні, што юная Соф'я нават марыла стаць манашкай. Аднак накіравана ёй было іншае.

З 1595 па 1597 год жаніх Соф'і Януш Радзівіл разам з сябрамі – Ежы Радзівілам, Аляксандрам Трызнам і Янам Агінскім знаходзіўся ў Германіі на вучобе. Да гэтага ён авалодаў ведамі ў езуіцкай акадэміі ў Вільні. Першымі словамі, якімі абмяняліся жаніх і нявеста, былі напісаныя на паперы. Януш сачыніў для незнаёмай яму дзяўчынкі некалькі нязграбных кампліментаў. Соф'я адказала яму ветліва, але няпэўна.

Узімку 1598 года юнак ненадоўга прыехаў дамоў. Да вяселля заставаўся толькі два гады. Я. Радзівілу ўдалося перамовацца з нявестаю на бале ў палацы Хадкевічаў. Трынаццацігадовую дзяўчынку ўвесь вечар узмоцнена сцераглі родзічы. Януш з цяжкасцю дабіўся права танцаваць з нарачынай. А якая ж размова можа атрымацца ў танцы? Маладзён быў расчараваны, але здавацца не стаў.

Наступная сустрэча з нявестай дала Янушу больш магчымасцяў разгледзець яе. Малады чалавек даволі доўга гутарыў з Соф'яй, праўда, у прысутнасці Хадкевіча. Яшчэ некалькі сустрэчаў, і князёўна проста скарыла сэрца Радзівіла дзіцячай непасрэднасцю, чысцінёй і шчырасцю. І малады чалавек, ненахобны і разважлівы, выклікаў сімпатыю ў нявесты.

І Януш, і Соф'я з хваляваннем чакалі вяселля. Але раптоўна Геранім Хадкевіч заявіў, што вячанне не будзе: Радзівілы і Хадкевічы пасварыліся з-за маёмасных пытанняў. Пярун звярнуўся ў суд са скаргай на апекуна князёўны за тое, што ён адмаўляецца даць жаніху справядлівае прадаходзі з земляў Алелькавічаў за ўвесь час аякунства. Гераніма абавязалі выплаціць Радзівілам у якасці штрафу 10 тысяч злотых. Калі ж і пасля гэтага Хадкевіч будзе ўпарціцца ў сваім нежаданні даць справядлівае аб маёмасных справах нявесты, ён мусіць аддаць сто тысяч коп грошаў літоўскіх. У выпадку ж выяўлення надобрасумленнасці ў вядзенні справаў выхаванкі Геранім мог страціць уласнае маёмасць.

Для Хадкевіча гэта быў вялікі ўдар. Зрэшты, ён лічыў рашэнне суда несумленным, бо старшынём у ім быў родзіч Перуна, каталіцкі епіскап Ежы Радзівіл. Раздумваючы над тым, да каго ж яму звярнуцца са скаргай на «радзівілаўскі суд», у самым змрочным настроі Хадкевіч вярнуўся дамоў. І пабачыў там Януша, які таемна прабраўся для спаткання з нявестай. Раз'юшаны Геранім загадаў слугам спустыць жаніху з лесвіцы. Радзівілы палічылі, што проста не маюць права дараваць камусьці падобнае. Жаніх і яго бацька вырашылі вызваліць зачыненую ў віленскім замку Соф'ю. Гетман вялікі літоўскі Крыштаф Радзівіл Пярун паклікаў на дапамогу родзічаў і аднадумцаў. Самыя вялікія сілы прывялі тры сыны Канстанціна Васіля Астрожскага, дзядзькі Януша Радзівіла. Да іх далучыўся добра ўзброены і абвучаны атрад ваяводы смаленскага Абрамовіча. У падрыхтоўцы нападзі прынялі ўдзел кашталіян жмудскі Нарушэвіч, а таксама два канцлеры: літоўскі Леў Сапега і каронны Ян Замойскі. Прывёў конны атрад у 200 вершнікаў нават курляндскі герцаг. Пярун запрасіў таксама 700 іншаземных наймітаў. Сабралася шасцітысячнае войска.

Даведаўшыся пра планы Радзівілаў, Хадкевіч спешна пачаў збіраць сілы для абароны і ўмацоўваць свой віленскі палац. Заклікаў на дапамогу Яна Караля Хадкевіча, які прывёў у Вільню тысячы шэсцьсот вершнікаў і шэсцьсот пехацінцаў. На сценах віленскага палаца ўсталявалі 24 гарматы. Сталіца Вялікага Княства Літоўскага ашчэрылася гарматамі, хаця ніякай чужаземнай армія ёй не пагражала.

Ірына МАСЛЯНИЦЫНА,
Мікола БАГАДЗЯЖ
(Заканчэнне будзе)

Фармальна паўстанне ў ВКЛ пачалося 16 красавіка 1794 г., на 22 дні пазней, чым у Польшчы. Яшчэ да гэтай даты царскі ўрад учыніў асобы нагляд за Каралем Прозарам, каб не дапусціць магчымасці яго ўцёкаў. Але, нягледзячы на ціск уладаў, у Прозара атрымалася далучыць да паўстання не толькі мясцовую шляхту Оўруцкага і Мазырскага павеятаў, дзе меў свае маёнткі, але і сялянскае насельніцтва гэтых рэгіёнаў.

У ходзе паўстання 18 ліпеня Караль Прозар па ўказанні Т. Касцюшкі быў прызначаны ў склад Найвышэйшай Народнай Рады ад Літвы. Прозару былі нададзены паўнамоцтвы галоўнакамандуючага войскамі Княства. Некаторыя гісторыкі мяркуюць, што Касцюшка лічыў яго сваім пераемнікам і ў выпадку сваёй смерці або палону завяшчаў яму кіраўніцтва ў паўстанні.

Паўстанне не прывяло да чаканых вынікаў. Браты Караля Прозара былі затрыманымі расійскімі ўладамі, якім яны заявілі, што адмаўляюцца ад ідэяў паўстання і тое ж самае прымусяць зрабіць і Каралю.

Заявілі, што адмаўляюцца ад ідэяў паўстання і тое ж самае прымусяць зрабіць і Каралю. Караль у роспачы з'язджае за мяжу. Аб удзеле Каралю ў паўстанні яшчэ доўгі час нагадвалі народныя гісторыі, у якіх ён быў выяўлены мужным патрыётам і героем. У будучым Рэчыцкім павеце (у XIX ст.) знаходзіўся востраў, які мясцовыя жыхары прызвалі княжым. Народ распавядаў, што Караль Прозар, адрэзаны ад лагера Касцюшкі, доўгі час хаваўся там: «*Ён*

там жыў бы начэ князь». Была на тым востраве студня, якую сяляне ў гонар Каралю прызвалі Прозараў.

Нават пасля паразы паўстання 1794 г. Караль Прозар не згубіў надзею на лепшую будучыню Радзімы. Змаганне за яе незалежнасць працягнулася ў эміграцыі. На той момант большасць эмігрантаў з Рэчы Па-

наўленні незалежнасці сваёй дзяржавы на Напалеона, у якім многія бачылі вызваліцеля.

Справа аднаўлення Вялікага Княства Літоўскага некаторай шляхтай ускладалася і на імператара Расійскай імперыі. Былі спадзяванні, што ліберальны Аляксандр I зможа даць Літве аўтаномію, якую атрымала Герцагства Варшаўскае ў 1807 г.

раля Прозара Людвіка не ведала, што яе муж знаходзіцца ў Пецяярбургу, і думала, што Каралю трымаюць у зняволенні ў Варшаве. Людвіка наважылася ехаць туды, але далей Брэста яе не пусцілі. Там яна і памерла за 2 гады да вяртання мужа са зняволення.

Караль Прозар вярнуўся ў свой маёнтка Хойнікі ў 1829 г. Вялікую страту адчуў у сваім сэрцы Караль, калі даведаўся аб смерці жонкі. Труну з яе парэшткамі ён перавёз у Хойнікі, дзе на яе магіле насыпаў вялікі курган (у 1965 г. гэты помнік быў зруйнаваны). На месцы пахавання Людвікі Шуйскай была знойдзена бутля з урэцкага шкла, у якой знаходзіліся залаты дукат і два золотыя, а таксама пергамент з наступнымі словамі: «*Турэмны і тыранскі лёс, які трымаў мяне ў жорсткай няволі за інтарэсы радзімы, не дазволіў мне раней аддаць табе апошні доўг. Страціўшы цябе, я і дзеці мае агарнуліся вечным і бясконцым смуткам...*» Пад гэтымі словамі падпісаліся Караль Прозар, яго дзеці і ўнукі.

Апошнія свае гады Караль Прозар правёў у Хойніках. Існуюць звесткі, што будучы ўжо дастаткова старым, ён спрабаваў узна-

Апошні вялікі літоўскі абозны

(Заканчэнне. Пачатак у № 30)

спалітай прыняла Францыя, дзе разгарнулася актыўная палітычная дзейнасць сярод ліцвінаў і палякаў, якія пра-

гнулі аднаўлення сваёй дзяржавы. 4 верасня 1797 г. у Парыжы **К а р а л ь** Прозар быў сярод тых, хто прапа-

палітычны дзеяч Міхал Клеафас Агінскі вёў перамовы на конт гэтага з імператарам. Апошні ж літоўскі абозны прыняў актыўны ўдзел у вайне 1812 г. на баку Францыі.

28 чэрвеня 1812 г. Напалеон увайшоў з сваім войскам у Вільню. Караль Прозар, як і многія іншыя шляхціцы, вітаў французскіх вайскоўцаў, бо ўжо 1 ліпеня было адноўленае Вялікае Княства Літоўскае, незалежнае ад Герцагства Варшаўскага.

На тэрыторыі ВКЛ быў створаны Часовы ўрад, у склад якога ўвайшоў і Прозар, стаўшы старшынём яго скарбовага камітэта. Ва ўмовах вайны пачалася адбудова дзяржавы, арганізацыя адміністрацыі, фармаванне войска. Але надзеі хутка былі зруйнаваныя. Напалеон атрымаў паразу ад Расіі, а Караль Прозара зноўку чакала жыццё ў эміграцыі як палітычнага злачынцы перад Расійскай імперыяй.

Доўгія гады жыцця ў выгнанні не спынілі ранейшыя імкненні Каралю Прозара. Пасля чарговай амністыі ён зноўку вяртаецца на Радзіму, дзе ў 1821 г. уступае ў Патрыятычнае таварыства. У 1823–1824 гг. яно праводзіла перамовы з Паўднёвым таварыствам дзекабрыстаў аб агульным супрацоўніцтве на ўмовах перадачы дзекабрыстамі беларускіх зямель для аднаўлення польска-літоўскай дзяржавы. Караль Прозар быў выкрыты ў сувязі з дзекабрыстамі і ў 1826 г. пасаджаны ў Петрапаўлаўскую крэпасць. Жонка Ка-

ваў узначаліць паўстанне 1830–1831 гг. у Рэчыцкім, Мазырскім і Оўруцкім паветах, праводзіў прапаганду па далучэнні да паўстання мясцовых сялянаў. Таксама ёсць меркаванне, што Прозар уваходзіў у літаратурны гурток знакамітага драматурга Францішка Карпінскага, які завяшчаў Каралю свае ўспаміны. У адной з працаў польскага гісторыка Ч. Пяткевіча жыццёвы шлях Каралю Прозара апісваецца наступным чынам: «*Яго жыццё, поўнаасцю адданае Айчыне, спынілася ў Хойніках 1 лістапада (20 кастрычніка) 1840 г. Згас, як жыў, не шукаючы славы для сябе, але адзіна добра і шчасця для Айчыны. ... дэвізам усяго яго жыцця было "Ut sit bene patriae"*».

Марыя БУЛАВІНСКАЯ, студэнтка Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны

Сядзіба Прозараў у Хойніках, XIX ст. – пач. XX ст.

Забыты Якнегоз

Яшчэ ў 1995 годзе ў часопісе «Полымя» з'явіўся грунтоўны нарыс Рыгора Рэлеся «Праз скрыжаваны агонь». У падзагалоўку пазначана «Аб лёсе яўрэйскай культуры ў Беларусі». Уразіла, здзівіла шматаблічча імёнаў, якія згадваў старэйшына пісьменніцкага цэха Беларусі. І шмат хто з названых нават цікаўнаму да тэмы яўрэйскай літаратуры ў Беларусі быў проста невядомы. У інтэрв'ю, а пасля і пры сустрэчы са мною (у лістападзе 2003 года) Рыгор Львовіч агучваў імя празаіка Якнегоза. Цытую па публікацыі ў часопісе «Полымя»: «На пачатку дваццатых гадоў ужо творча сфармавалася група яўрэйскіх пісьменнікаў. Гэта старэйшы пісьменнік Якнегоз, сучаснік Шолам-Алейхема, пісьменнікі Эля Савікоўскі, Бер Аршанскі, Цодзік Дайгапольскі. Іх творчы шлях пачаўся таксама да рэвалюцыі...». І яшчэ: «З пісьменнікаў старэйшага пакалення дваццатых гадоў жыў і працаваў у Мінску празаік Якнегоз, сучаснік Шолам-Алейхема. Ён пісаў на іўрыце і на ідышы. Напісаў звыш пяцісот твораў. Памёр у 1927 годзе». Вось і ўся інфармацыя.

Звестак пра Якнегоза ў беларускіх энцыклапедыях няма. Праўда, у «ЭЛІМ-

Беле» (гл. пяты том) быў змешчаны артыкул усё таго ж Р.Л. Рэлеся «Яўрэйская літаратура»: «Сярод яўрэйскіх пісьменнікаў, што да Кастрычніцкай рэвалюцыі жылі і працавалі на Беларусі, вылучаліся празаікі Якнегоз (Ш. Гольдберг), Р. Брэхес, Д. Маршак, С. Рэйзін, Ш. Ізраэліт...».

Мяне перш-наперш зачэпіла «сучаснік Шолам-Алейхема». Успомнім жа, з якога года нараджэння класік яўрэйскай літаратуры. Шолам-Алейхем нарадзіўся ў 1859 годзе ў горадзе Пераяслаў-Хмяльніцкі Кіеўскай вобласці. Друкавацца пачаў у 1879-м. А Якнегоз? Наш зямляк, ураджэнец мястэчка Магільна на Уздзеншчыне, нарадзіўся ў 1857 годзе. Сям'я Гольдбергаў вылучалася асаблівай беднасцю. Будучы літаратар вучыўся пісаць вугалем на дошках ці абрэзках. Крыху набраўшыся гадоў, паступіў у яўрэйскую школу ў Нясвіжы, вучыўся ў Мінску. Некалькі гадоў жыў у Кіеве і Палтаве. Першая публікацыя на іўрыце – у 1877 годзе ў газеце «ХА-Кол», якая выдавалася ў Кёнігсбергу. А на

ідышы Гольдберг-Якнегоз дэбютаваў у «Европейской новой газете» (выдавец Цэдэрбаум).

У Кіеве ўраджэнец Уздзеншчыны знаёміцца з Шолам-Алейхемам, становіцца аўтарам «Народнай бібліятэкі» і атрымлівае ад аўтара «Тэўе-малочніка» першы сапраўдны ганарар – 17 рублёў 35 капеек. Грошы па тым часе, варта заўважыць, сур'ёзныя. Здавалася, няма ў Расійскай імперыі ніводнай яўрэйскай газеты, дзе б не друкаваўся Якнегоз. Прывяду назвы хаця б некаторых з іх – «Ундзер лэбн», «Дзі найе вельт», «Цайт», «Фрайнд», «Тог», «Ід».

Ёсць сведчанні, што ўжо да канца XIX стагоддзя Якнегоз быў аўтарам 200 апавяданняў на іўрыце і каля 100 на ідышы. Забягаючы наперад, хацелася б прывесці і такую творчую статыстыку. Да канца свайго жыцця яўрэйскі пісьменнік напісаў 500 апавяданняў і навэлаў. З іх – 250 на ідышы. У 1892 годзе ў паэме «Прагрэс цывілізацыі» 33-гадовы Шолам-Алейхем ставіць Якнегоза ў адзін шэраг з іншымі сла-

вутымі на той час яўрэйскімі літаратарамі – Мардахаем Спектарам, Іегудам Лейбам Гардонам, іншымі мастакамі слова. І найперш – з-за апавядання «Лісты з Літвы ў Амерыку». Што вылучала прозу такога працавітага майстра малых мастацкіх формаў? Веданне побыту, увага да дэталей, здольнасць перадаваць народныя характары – вось што адрознівала творы Якнегоза, прыцягвала да іх самага шырокага чытача.

Здавалася б, шчаслівае пісьменніцкае жыццё: пішацца хутка, сюжэтаў жаццё падкідвае процьму. І рэвалюцыя 1917 года, пэўна ж, павінна была б прынесці свае выгоды. Усё ж не трэба думаць пра цензуру, напоўніцу раскажыце пра сваіх любімых местачкоўцаў – з Магільна, Узды, Дукоры, Шацка, Пухавічаў... З усяго Ігуменскага павета, з усяе Міншчыны і ўсяе Беларусі. Тым болей, што пачалі адкрывацца дзяржаўныя яўрэйскія школы, нават калгасы яўрэйскія пачалі стварацца, і моладзі яўрэйскай болей у літаратуру пайшло.

Часам Якнегоз друкуецца ў газеце «Октябрь» («Кастрычнік»). Празаіку ўжо за 60... І напісана, і надрукавана нямала. Надыйшоў час падсумоўвання, асэнсавання. Узрост патрабуе філасофскіх развагаў. А вось новае жыццё падаецца незразумелым. Шмат шуму, размоваў пустых, павярхоўных... Вечныя каштоўнасці падлягаюць сумненню. У газеце, здаецца, сёй-той з зусім невядомых да нядаўняга часу журналістаў пачаў намякаць, што пісьменнік застаўся ў старых часінах. Пасля і «настаўнікі» «з новых» услях заўважаць сталі: маўляў, патрэбныя новыя сюжэты...

Памёр Якнегоз 30 сакавіка 1927 года. Пасля смерці пісьменніка пабачылі свет яшчэ дзве кнігі яго апавяданняў. Мог бы яшчэ жыць і працаваць... Ды склалася так як склалася. А потым для яўрэйскай літаратуры ў Беларусі наступілі далёка не лепшыя часы. Так, яшчэ ў самым пачатку 1930-х быў пэўны ўсплёск увагі да яўрэйскага асветніцтва. Прыкладам, у 1933 годзе тыраж кніг на ідышы склаў у краіне 408 тысячаў экзэмпляраў. У 1935 – 134 тысячы... А ў 1937 годзе – 29 тысячаў экзэмпляраў. Ды і гэта было яшчэ не самае страшнае...

Кастусь ЛЕШНИЦА

Традыцыі і сучаснасць

Беларускі блюз: міжнародны кантэкст

«White Night Blues» – «Live In Poland», Мн., 2010, «Каўчэг»

Нагледзячы на кучу замежных слоў у рэквізітах гэтай кружэлкі беларускія рок-фаны лёгка пазнаюць творчасць аднаго з класікаў айчыннага блюзу Юрыя Несцяранкі, які колісь заснаваў у Бялынічах (Магілёўскай вобласці) рок-гурт «Nestary Band», выдаў цудоўны беларускі альбом «Свята вялікіх дажджоў» (2007). На жаль, ён не трапіў у знакамітую ўжо тады кнігу «222 альбомы беларускага року», але на «Рок-Караначыі 2006» менавіта гурт Юрыя Несцяранкі выйшаў на сцэну ў кашулях з пазнавальным лагатыпам «223», бо каманда нічым не саступала лепшым героям таго тома. На шэрагу камерцыйных рок-фэстаў краіны набыў вядомасць і другі праект Юрыя Несцяранкі «White Night Blues», творчым амплуа якога стала выкананне сусветных блюзавых стандартаў. Хто сумняваўся ў запатрабаванасці такой музыкі ў сучасным свеце, мае шанец пераканацца, як прымаюць беларускіх інтэрпрэтатараў сусветнага блюза на еўрапейскіх рок-фэстывалях – у альбоме «Live In Poland» увайшло дзесяць трэкаў з выступу гурта летась на фэсце «Biala Blues» у польскім горадзе Бяла-Падляска.

Вартаснасць выпуску канцэртных альбомаў даўно давялі такія слупы сусветнага року, як «Deep Purple» («Made In Japan»), «Omega» («Kisstadion '79»), Jean-Michel Jarre («Les Concerts En Chine»), «Slade» («Alive»). Бадай, і беларускім музыкам удалося зафіксаваць жывую атмасферу такіх міжнародных сустрэчаў, дзе англійскае асэнсаванне ўкраінцамі іхняга роднага горада акурат і дало інтэрнацыянальную назву «White Night Blues» («Бялы Ночы Блюз»). І хоць у Польшчы ўкраінскіх стандартаў беларусы не выконвалі, але здолелі ўзбагаціць амерыканскую блюзавую класіку сваім працятаннем Стыва Рэя Воезна, Джымі Хендрыкса, а таксама прапанаваць замежным слухачам беларускія блюзавыя хіты «Знаю столькі пяшчотаў тваіх», «Мая адзінота», сваю інтэрпрэтацыю знакамітых польскіх песень («Wilczych Praw Dzis Czas» Тадэвуша Налепы).

Дарэчы, калі першая з названых беларускіх песень многім прыгадваецца акурат паводле альбома «Свята вялікіх дажджоў», дык твор Юрыя Несцяранкі «Мая адзінота» на верш Алены Беланожкі яшчэ не ўваходзіў у афіцыйную дыскаграфію гурта.

Сярод пазнавальных (а мо і не надта) хітоў новага рэліза Юрыя Несцяранкі беларусы назавуць і «The House Of Rising Sun», якую добра памятаюць і ў англійскім выкананні гурта «Animals», і ў беларускім Веранікі Кругловай з Лявонам Вольскім & С° (праект «Я нарадзіўся тут»). А тут і беларус яе заспяваў па-англійску: чуллыва, нават смела, з уласнай аранжыроўкай бліжэй да фольку (англійскага), чым да рок-класікі, але наколькі правільна, пэўна, не зразумеюць і ангельцы, бо камп'ютар заўжды папраўляе скапіяваны з дыска набор назвы.

Чуўшы не раз, як на фэстывалі «Магутны Божа» ў Магілёве наш знакаміты рэлігійны гімн Міколы Равенскага выконваюць то афрыканскія мурыны, то розныя аўстралійцы на мове арыгінала, магу ўявіць і патэнцыйныя ўражанні міжнароднай публікі ад «White Night Blues». Відавочна, ім будзе цікавы сам факт творчай інтэрпрэтацыі, ды яшчэ

падтрыманы класам інструментальнага суправаджэння, але адбіць на свой бок фанаў «Animals» або Джымі Хендрыкса нават у Беларусі такім спосабам не атрымаецца (ну хіба што на жывых канцэртах на пэўны час), таму і надалей застаюся большым прыхільнікам творчасці Юрыя Несцяранкі, як кажуць, in original. Дый трывалыя пазіцыі ягоных песень ухіт-парадах краіны лішні раз даводзяць слушнасць такога падыходу.

І ўсё ж «White Night Blues» вартасна прэзентаваў выканаўчую школу беларускага блюза, выклікаўшы адпаведную рэакцыю замежнай публікі, за што варта падзякаваць удзельнікам гурта: сола-гітарысту Паўлу Карабейніку, басісту Аляксандру Сяўруку, бубнару Андрэю Лазараву ды, натуральна, самому Юрыю Несцяранку (гітара, спеў, кампазіцыя). Уся гэтая чацвёрка, безумоўна, трапіла і на вокладку новага рэліза на фоне шыкоўных плакатаў з пазнакай такога дарагога кожнаму беларусу адраса фэстывалю – амфітэатр у Радзівілаўскім парку горада Бяла-Падляска. Вось толькі шкада, што ў выходных звестках выдання фірма «Каўчэг» пазначыла выканаўцам гэтае аздобы нейкага музыку Вадзіма Калацэя, хоць лідэра гурта «Ветях» дудар Вячаслава Калацэя можна было б і запамінаць. Тым больш, што ў тыя самыя «222 альбомы» ён акурат трапіў. А вось за беларускі ўступ да гэтага канцэртніка Юрасю асобная падзяка.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
Музычны крытык

Няма межаў адчуванню сям'і

Так лічыць лунінчанка Ларыса Еўдакімаўна Рацкевіч.

Маленькая рухавая добразычлівая бабуля з гатоўнасцю адказвае на мае пытанні. Адзіная складанасць – дрэнна чуе, але гэта не замінае: функцыі «перакладчыка» выдатна выконвае дачка жанчыны Ірына Іванаўна Галоўніч, з якой разам жывуць у маленькай частцы вялікага дома на Залессі.

...На пяты дзень з'яўлення на свет яна засталася без мамы... Але стаць сіратою немаўляці не дазволілі родныя нябожчыцы. У Яўгеніі Паўлаўны з дому Сухоцкіх былі два браты, якія пасля эвакуацыі ў гады Першай сусветнай вайны засталіся ў Расіі, як і дзве з чатырох сясцёр. Дзве вярнуліся ў Лунінец. Людміла Талкач выходзіла дзвюх дачок, разам з якімі расла пляменніца. Праз пяць гадоў маму памяніла другая пётка – Клаўдзія выйшла замуж за ўдаўца з трыма дзецьмі і стала Хандогінай.

Унучка і дачка чыгуначнікаў, Ларыса гадалася ў асяроддзі дастаткова заможных людзей. Тата службыў начальнікам станцыі Малькавічы. Але малая «ўз'ядналася» са старэйшымі братамі ў новай сям'і ў той драматычны перыяд, калі польская ўлада пазбаўляла пасадаў кіраўнікоў-некатолікаў. Яе бацька не здрадзіў праваслаўю, таму страціў месца. Другога ўдару лёсу ён не вытрымаў, запіў, што стала прычынай ранняй смерці. Дзяўчынцы было тады толькі 10 гадоў.

Пяцёра дзяцей (нарадзіліся яшчэ зводныя сястрычка і брацік) ад нястачы выратавала майстэрства жанчыны – добрай краўчыхі. Другая мамачка (Ларыса нават па-за вочы ніколі не называла яе мачахай) выконвала заказы, у чым ёй аддана дапамагала падчарыца, якая вяла і хатнюю гаспадарку. Была ўжо 20-гадовай, як прыйшла Савецкая ўлада. Адукацыя – 4 класы польскай школы – дала магчымасць дзяўчыне стаць сакратаром Малькавіцкага сельсавета. Мірнай працы перашкодыла вайна...

Усведамляючы, што літасці ад фашыстаў чакаць не даводзіцца, актывістку тэрмінова адаслалі да родных у Лунінец. Пачуццё ўласнай годнасці не дазволіла Ларысе быць утрыманкай.

Стрыечная сястра дапамагла ўладкавацца санітаркай у раённую бальніцу. Добрасумленна выконвала свае абавязкі, асіцірвала пры аперацыях хірургу Ліхтэнштэйну. Разам з іншымі лунінчанамі спрыяла выратаванню доктара, яго жонкі і медсястры-яўрэйкі – іх удалося пераправіць у партызанскі атрад... 8 ліпеня 1944 года, за два дні да вызвалення Лунінца, увес медыцынскі персанал быў прымусова вывезены фашыстамі ў Германію. Трапіўшы ў амерыканскую зону акупацыі, пазней назаўсёды развіталася з многімі калегамі, якія выбралі шлях на Запад. Ларыса ж вярнулася ў дзедаўскі дом у завулку Ліпавы, куды пазней дабраліся з выгнання і Клаўдзія Паўлаўна з дзецьмі, якіх вызвалілі савецкія войскі.

Колькі аналогіяў стварае лёс! Галоўны ўрач Лунінецкай бальніцы ў гады вайны Мікалай Панін, які з Германіі выехаў у ЗША, ажаніўся з удавою свайго брата, які загінуў пры бамбёжцы Лунінца фашыстамі ў чэрвені 1941 года. У гэты ж дзень смерць напаткала Веру Рацкевіч – жонку лунінецкага чыгуначніка. Удавец Іван Аляксандравіч прапанаваў Ларысе замяніць маці двум сіратам. Прыгадаўшы сумны пачатак свайго дзяцінства, яна не магла адмовіць чалавеку, хаця ён быў на 18 гадоў старэйшы за яе (сямейнае жыццё доўжылася і таго менш, і вось ужо 47-мы год Ларыса Еўдакімаўна ўдава). Па патрабаванні мужа спыніла працу ў гасцініцы, дзе была бухгалтарам. Толькі пасля яго смерці зноў уладкавалася ў чыгуначны дзіцячы садок, адкуль і пайшла на пенсію.

Бацькі яе мужа таксама выгадавалі сямёра дзяцей (большасць іх пасля вайны выехалі ў Польшчу). З усімі роднымі Ларыса Еўдакімаўна падтрымлівае сувязь. Да яе прыязджаюць з розных гарадоў Расіі, Украіны, Польшчы, Францыі – куды толькі ні закідваў лёс нашчадкаў першых лунінецкіх чыгуначнікаў! Сюрпрыз падарыла і ўнучка, выпускніца універсітэта культуры: выйшла замуж за грамадзяніна Бельгіі. Апошнія гады бізнес зяця звязаны з Мінскам, дзякуючы чаму час ад часу прабабуля можа бачыцца з праўнучкай Ніколь. А першай паявілася Ірынка – унук назваў дачку імем свайго мамы.

Госці не заўсёды папярэджваюць аб сваім прыездзе – такі імклівы цяпер час, што цяжка планаваць выхадныя. Але ўласцівацю гаспадыні, як і большасці старажылаў Залесся, з'яўляецца акуратнасць і чысціня, якія пануюць у пакоях, на агародзе і вуліцы. Ларыса Еўдакімаўна ні хвіліны не сядзіць без справы, толькі на нядзелях і святах не дазваляючы сабе будзённых заняткаў. У вольны час дастае фотаздымкі, даўнейшыя з якіх зроблены яшчэ ў 1897 годзе, перагортвае падшыўку часопіса «Родина» за 1915 год, што выпісваў дзядуля – лунінецкі чыгуначнік. Успаміны і складаюць сэнс доўгага жыцця, што само па сабе шчасце...

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 30

Уздоўж: 4. Беларусь. 6. «Мілавіца». 9. Краса. 10. Бюст. 11. Паланенне. 14. Бладысь. 15. Там. 16. Кавадла. 19. Праца. 20. Ампір. 23. Скарына. 25. Два. 27. Латгалы. 29. Рамантызм. 31. «Наля». 32. Свята. 33. Касцянікі. 34. Крашанкі.

Упоперак: 1. Суздаль. 2. Слоўнік. 3. Біцюг. 4. Бурбалка. 5. Ліст. 7. Астролаг. 8. Сонца. 12. Выкладчык. 13. Аванпасты. 17. Май. 18. Рад. 21. Пакутнік. 22. «Пялёсткі». 24. Асананс. 26. «Вянок». 27. Лазурак. 28. Алеся. 30. Звон.

Таццяна
КАНАПАЦКАЯ

(Працяг. Пачатак у № 30)

Акелы – вёска за 20 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 8 км на поўдзень ад Камаяў, за 1 км на поўнач ад возера В. Швакшты. Назва паходзіць ад старажытнага імя *Акіла* (*Акула*), што азначае «арол». У цяперашні час на Пастаўшчыне сустракаюцца прозвішчы *Акелан*, *Акулаў*.

Алашкаўшчына – вёска за 25 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 7 км на захад ад Белек на правым беразе ракі Дзісна. Вядомая з XIX стагоддзя. Назва паходзіць з фіна-вугорскіх моваў. У фінскай мове «*ala*» – «тэрыторыя», «*alanko*» – «нізіна»; у эстонскай «*alang*» – таксама «нізіна». Асновы з падобным значэннем сустракаюцца ў вепскай, карэльскай, марыйскай мовах. Тлумачэнне сэнсу назвы добра стасуецца з географічнымі асаблівасцямі вёскі: яна месціцца на Полацкай нізіне ў даліне ракі Дзісна. Фармант «-шчына» сведчыць пра тое, што першапачаткова назва абазначала мясцовасць.

Алешына – вёска за 23,5 км на ўсход ад Паставаў, за 3 км на поўдзень ад Варапаева. Вядомая з 1861 года як маёнтак у Лучайскай воласці Вілейскага павета. Назва з'яўляецца тыпова славянскай. У беларускай мове «*алешына*» гэта «*вольха*». Наяўнасць альховых зараснікаў нарадзіла адпаведную назву мясцовасці, а пазней – і вёскі.

Аліхверы – вёска за 26 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 9 км на поўнач ад Варапаева на паўднёвым беразе возера Трумпічы. Вядомая з 1873 года як уласнасць Тызенгаўзаў. Назва патранімічная, утвораная ад царкоўнаславянскага імя *Еліфферый*, якое прайшло шэраг трансфармацыяў у рускай (*Алифер*) і беларускай (*Альфер*, *Аліхвер*) мовах. Заўважым, што ў беларускай мове адносна часта сустракаецца пераход «ф» у «хв», што і зафіксавана ў назве. На Пастаўшчыне прозвішчы *Аліхвер*, *Альфер* даволі распаўсюджаныя.

Аляхнішкі – вёска за 12 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 8 км на паўднёвы ўсход ад Камаяў. Наліжала Мілеўскім. Назва паходзіць ад імя *Аляхно* – формы кананічнага хрысціянскага *Аляксея*, што значыць «абаронца». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы *Аляхновіч*, *Алешка*, *Аляшкewіч*.

Андроны – вёска за 15 км на паўночны ўсход ад Паставаў на правым беразе ракі Паловіца. Вядомая з 1873 года ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, уладанне Тызенгаўзаў. Назва паходзіць ад імя Андрон, якое з'яўляецца ўсечанай формай поўнага імя *Андраник*, што значыць «*пераможца мужоў*». Ужывалася ў размоўна-побытавой сферы як зварот да людзей сярэдняга ці старэйшага ўзросту. Прозвішча *Андрон* зараз шырока распаўсюджанае на Пастаўшчыне; сустракаюцца таксама *Андронаў*, *Андрановіч*.

Андрушышкі – вёска за 21 км на захад ад Паставаў, за 12 км на паўночны ўсход ад Лынтупаў, за 1 км на захад ад возера В. Сурвілішкі. Вядомая з пачатку XX стагоддзя як засценак у Лынтупскай воласці Свянцянскага павета, які належаў Даўгялам. Назва патранімічная, паходзіць ад імя *Андруша* – формы кананічнага хрысціянскага *Андрэя*, што значыць «*мужны*, *храбры*». З асновай «Андруш-» на Пастаўшчыне сустракаецца шэраг прозвішчаў: *Андрушкевіч*, *Андрушка*, *Андрушчанка*.

Анкуды (1) – вёска за 27 км на ўсход ад Паставаў, за 5 км на паўднёвы ўсход ад Варапаева. Вядомая з 1873 года ў маёнтку Руцкое Пастаўскай воласці Дзісенскага павета, належала Длужнеўскім. Назва патранімічная, паходзіць ад імя або мянушкі *Анкуд*, пра што сведчаць прозвішчы *Анкуд*, *Анкудовіч*, якія даволі часта сустракаюцца на Пастаўшчыне. Само імя (мянушка) неславянскае, прайшло да нас, верагодна, з фіна-вугорскіх моваў, дзе «*куд*» – «*жытло*», «*шалаш*», «*хата*», а «*ан*», верагодна, прыстаўка адмаўлення. Такім чынам, можна рэстаўраваць старажытнае імя: *Анкуд* значыць «*бяздомны*», «*які не мае жытла*».

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

Анкуды (2) – вёска за 28 км на ўсход ад Паставаў, за 5,5 км на ўсход ад Варапаева. У пачатку XX стагоддзя была ў Дунілавіцкай воласці Вілейскага павета. Тлумачэнне гл. Анкуды (1).

Апідамы – вёска за 28 км на захад ад Паставаў, за 9 км на паўночны ўсход ад Лынтупаў. У пачатку XX стагоддзя была ў Лынтупскай воласці Свянцянскага павета. Адназначнага тлумачэння паходжання назвы не існуе. Як варыянт можна звязаць яе ўтварэнне са старажытнагрэчаскім імем *Апід*. Тапанімісты звязваюць назву вёскі з лацінскім «*апід*» – «пчала».

Асінагарадок – вёска за 36 км на ўсход ад Паставаў, за 2 км ад чыгуначнай станцыі Навадзруцк. Вядомая з 1567 года як маёнтак Жабаў, пазней – Друцкіх-Любецкіх. Назва складаецца з дзвюх частак: «*асіна*» – назва дрэва і «*гарадок*» – старажытнае ўмацаванае паселішча. Сапраўды, у вёсцы знаходзіцца высокая гара – гарадзішча, а паводле легенды, у сярэднявеччы на асіне з'явіўся абраз Маці Божай, у гонар чаго і была пабудаваная на гары царква.

Асінікі – вёска за 27 км на паўночны ўсход ад Паставаў, за 6 км на захад ад станцыі Полава. Вядомая з 1873 года як засценак, які належаў Тызенгаўзам. Назва ўтварылася ад пароды дрэва «*асіна*» і пачатку адносілася да ўрочышча, а пазней перайшла на вёску.

Аўласы – вёска за 3 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 0,5 км на ўсход ад ракі Спарыца. Вядомая з 1873 года ў Манькавіцкай воласці Вілейскага павета як засценак. Назва паходзіць ад царкоўнаславянскага імя *Уласій* (*Власий*) – «невук», якое ў беларускай мове змянілася на *Аўлас*. Зараз на Пастаўшчыне даволі шырока сустракаюцца прозвішчы *Аўлас*, *Аўласевіч*.

Б

Багданова – вёска за 12 км на ўсход ад Паставаў, за 2 км на паўночны захад ад возера Лучай. Вядомая з пачатку XX стагоддзя як засценак, які належыў барону Клейгісу. Назва паходзіць ад імя *Багдан*, якое ў XVI–XVII стагоддзях адносілася да паганскіх імёнаў, а пазней было прынятае хрысціянскай царквой. Імя перакладаецца як «*Богам дадзены*», «*Пасланец Бога*». У Пастаўскім раёне сустракаюцца прозвішчы *Багдан*, *Багданаў*, *Багданёнак*, *Багдановіч*.

Багдзюны – вёска за 26 км на захад ад Паставаў, за 3 км ад чыгуначнай станцыі Гадуцішкі. Назва, верагодна, паходзіць ад мясцовай формы імя *Багдан* – «*Багдзя*», адкуль і атрымліваецца лагічны рад: *Багдан* – *Багдзя* – *Багдзюн* – *Багдзюны*.

Бакавічы – вёска за 7 км на ўсход ад Паставаў на левым беразе ракі Лучайкі. Вядомая з XVII стагоддзя як уладанне Зяновічаў. Пазней належала Тызенгаўзам. У 1873 годзе была ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва, верагодна, паходзіць ад царкоўнаславянскага імя *Авакум*, якое ў беларускай мове набыло форму *Абакум*, з якой у сваю чаргу ўтварыліся больш спрошчаныя *Бак*, *Бака*, *Бакан*. Імя стала асновай прозвішчаў *Бакавіч*, *Бакуновіч*, *Бакула*, якія зараз сустракаюцца на Пастаўшчыне.

Балаі – вёска за 28 км на паўночны ўсход ад Паставаў на правым беразе ракі Паловіца. Вядомая па крыніцах з 1873 года як уладанне Тызенгаўзаў у Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва ўтварылася ад балцкай асновы «*bala*» ў значэнні «*балота*», «*мокрае месца*». Сапраўды, вёска знаходзіцца срод балотаў Дзісенскай нізіны. Ад назвы вёскі ўтварылася прозвішча *Балай*, якое шырока распаўсюджанае на Пастаўшчыне.

Баравое – вёска за 27 км на ўсход ад Паставаў, за 10 км на паўднёвы ўсход ад Варапаева на беразе возера Баравое. Назву атрымала ад наймення малаўнічага возера, якое раскінулася сярод вялікага ляснога масіву – *бору*.

Барадзіно – вёска за 16 км на паўднёвы захад ад Паставаў, за 9 км на паўднёвы ўсход ад Камаяў. У крыніцах сустракаецца з пачатку XX стагоддзя. Назва, верагодна, паходзіць ад славянскага «*бара*», «*бар*», што азначае «вільготнае месца паміж узгоркамі; балота». У польскай мове «*barzina*» – «балота». Існуе легенда, што назву вёскі даў нейкі памешчык на памяць пра бітву паміж рускімі і французскімі войскамі каля вёскі Барадзіно пад Масквой у 1812 годзе.

Баранавічы – вёска за 6 км на паўднёвы ўсход ад Паставаў на левым беразе ракі Лучайкі. У 1715 годзе мела назву Баранаў, належала Тызенгаўзам. У 1873 годзе была ў Пастаўскай воласці Дзісенскага павета Віленскай губерні. Назва вёскі паходзіць ад прозвішча «*Баранаў*», якое ўтварылася ад паганскага імя мянушкі *Баран*. На Пастаўшчыне шырока распаўсюджаныя прозвішчы *Баранаў*, *Баранскі*, *Бараноўскі*.

Барайкі – вёска за 10 км на паўночны захад ад Паставаў каля ракі Лучайкі. У крыніцах сустракаецца з пачатку XX стагоддзя. Назва паходзіць ад прозвішча *Баройка*, утворанага ад славянскай асновы «*бор*» у значэнні «*сухі хвойны лес*». Прозвішча *Баройка* – адно з самых распаўсюджаных на Пастаўшчыне. Таксама сустракаюцца *Баравік*, *Баравы*, *Баравікоў*, *Баравінскі*, *Баройскі*, *Баройскіх*.

Барсучы Мох – вёска за 12 км на паўночны ўсход ад Паставаў. Знаходзіцца ў лясным забалочаным масіве Варапаеўскага Дача. Спачатку назва адносілася да ўрочышча, а пазней перайшла на вёску.

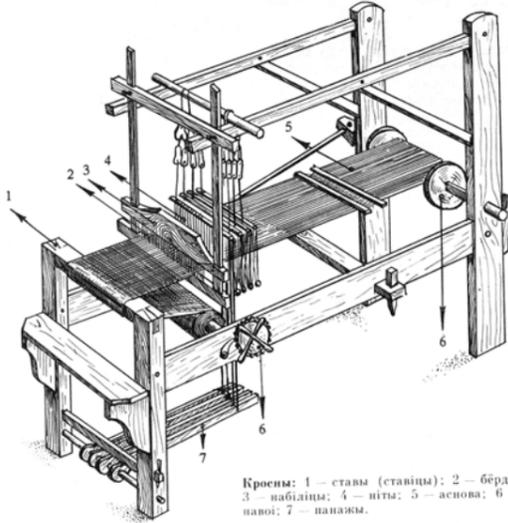
(Працяг будзе)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КРОСНЫ – 1) ткацкі стан з навітай асновай для ткання ў хатніх умовах. Найбольш важныя часткі і прыстасаванні пашыраныя ў Беларусі гарызантальных кроснаў: ставы (апорны каркас), на якіх мацаваліся навоі (для асновы і тканіны); ніты, у якія накідалася аснова; бёрда з набіліцамі для прыціскання ўтку; панажы, кацёлкі для прываднення ў рух нітоў і ўтварэння зева пры тканні. Наладка кроснаў і тканне лічыліся жаночай справай. На іх выраблялі разнастайныя тканіны ад 2-нітовага палатна да шматнітовых і перабіраных узорыстых ручнікоў, абрусаў, поспілак і інш.; 2) ніцьяная аснова, што навіваецца на навоі ткацкага стана.

Кросны: 1 – ставы (стаўцы); 2 – бёрда; 3 – набіліцы; 4 – ніты; 5 – аснова; 6 – навоі; 7 – панажы.

«КРОСНЫ» – традыцыйны танец. Музыка памер 2/4. Тэмп умерана-хуткі. Кампазіцыйны прасторавы малюнак танца нагадвае рух ніткі ў працэсе ткання. Асноўныя рухі – простыя і пераменныя крокі, пад-баскі, падбівак. Сустракаюцца парныя варыянты яго выканання. Зафіксаваны экспедыцый ГНДЛ беларускай танцавальнай творчасці МК (цяпер БДУ культуры і мастацтваў) у Бабруйскім і Бялыніцкім р-нах.

КРОШЫНСКІ МУЗЕЙ НАРОДНАГА МАСТАЦТВА І РАМЁСТВАЎ ІМЯ ПАЎЛОКА БАГРЫМА. Адкрыты 14.09.1985 г. на радзіме паэта П. Багрыма ў в. Крошын Баранавіцкага раёна. У аснову экспазіцыі пакладзеныя матэрыялы, звязаныя з жыццём і дзейнасцю П. Багрыма. Сярод экспанатаў прадметы народнага мастацтва і побыту – кавальскія вырабы (некаторыя з іх, як мяркуюць, вырабленыя П. Багрымам), плеченыя рэчы, гліняныя посуд, ткацтва, набіваныя тканіны, вышыўка, вырабы з дрэва і інш. Музей працуе на грамадскіх пачатках.

КРУГ – адзінка колькасці воску. Пераплаўлены воск на vascaбойнях адлівалі ў спецыяльныя формы ў выглядзе круга ці паўкруга (штука). Як мера вагі не меў устойлівага эквіваленту. На мініяцюры Радзівілаўскага летапісу, дзе паказаны прыём князем Іграм грэчаскіх паслоў, невядомы мастак намалываў на сталі тры кругі воску. Круг абазначаў таксама меру колькасці сыру, масла, макухі.

«КРУГ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ ПРАСВЕТЫ І КУЛЬТУРЫ» («Круг беларускі») – культурна-асветная арганізацыя. Існавала ў Пецяярбургу ў 1902–1904 гг. У яе ўваходзілі студэнты ўніверсітэта і тэхналагічнага інстытута. Арганізацыя выдала друкарскім спосабам «Вязанку» Янкі Лучыны (1903) і «Казкі» (1904), на гектографе – зборнікі «Калядная пісанка на 1904 год» і «Велікодная пісанка» (1904). Спрабавала распачаць выданне нелегальнай газеты «Свабода» (адзіны нумар надрукаваны ў Лідскім павеце ў 1902-м, але з-за небяспекі знішчаны выдаўцамі).

КРУГЛАЕ – гарадскі пасёлак. цэнтр Круглянскага раёна, знаходзіцца на р. Друць за 78 км ад Магілёва. Упершыню згадваецца ў 1524 г. як цэнтр маёнтка, уладанне князя Васіля Палубінскага. Пасля 1550 г. уласнасць Івана Копця, потым Станіслава Нарушэвіча. Апошні ў 1567 г. з маёнтка Круглае выстаўляў 12 узброенных коннікаў. Наступнымі ўладальнікамі былі Каспар Дэмбінскі, Станіслаў Расцінскі, Гарасім і Юры Ломскія, Леў і Казімір Сапегі, Аляксандр Палубінскі. У XVIII ст. мястэчка належала князям Агінскім. Пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай у складзе Расійскай імперыі. У XVI ст. мела замак, на месцы якога ў 2-й пал. XVII ст. пабудаваны сядзібны дом. У 1660-я г. мястэчка складалася з асноўнай часткі (яе цэнтр – 4-вугольная ў плане гандлёвая плошча, забудаваная дамамі рамеснікаў і гандляроў) і Зарэчча. Усяго было 74 двары, 6 вуліцаў, у т.л. Віленская, Талачынская, Аршанская (гасцінцы на Вільню, Талачын, Оршу), Замкавая. З 1772 г. у складзе Расіі, цэнтр воласці Магілёўскага павета. Маёнтак Круглае належаў князю К.С. Крапоткіну. У канцы XVIII ст. дзейнічала прыгонная палатняная мануфактура. У пач. XX ст. ў Круглым было 1,6 тыс. жыхароў, крухмальны завод, 22 гандлёвыя прадпрыемствы, народнае вучылішча. У ліпені 1924 – ліпені 1931 г. і з лютага 1935-га цэнтр раёна. У Вялікую Айчынную вайну з ліпені 1941-га да 28.06.1944 г. акупаванае нямецка-фашысцкімі захопнікамі, разбуранае. З верасня 1959-га вёска ў Бялыніцкім раёне, з ліпеня 1966 г. цэнтр раёна. З 11.08.1967 г. гарадскі пасёлак.

Круглянскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей. (Заснаваны ў 1990 г.)